

DOI: 10.18427/iri-2018-0011

Énekes iskolák Magyarországon: Mindennapos éneklés

Deákné Kecskés Mónika

Széchenyi Egyetem Művészeti Kar Apáczai csere János Kar, Győr
monimail11@gmail.com

Már I. Sylvester pápasága (314-335) idején működött a pápai kúria szolgálatában énekes együttes, jóllehet ekkor még nem történt említés az együtteshez fűződő iskoláról. II. Hilarius (590-604) rendelte el, hogy énekesei egy közösségben éljenek. A kórusiskola, a *schola cantorum* előtörténete egészen a római rítussal együtt éledő gregorián tradíció 7. századi kikristályosodásának időszakáig, a 6.-7. századig nyúlik vissza. Nagy Szent Gergely pápa (590-604) a Lateráni Szent János Bazilika kórusának, és az ehhez kapcsolódó kórusiskolának a létrehozásával évszázadokra meghatározta a szent zene tanításának, s egyben egy pedagógiai gyakorlatnak az intézményi háttérét, kereteit.

Az iskolatípus története a kereszténység terjedésével nem korlátozódott többé a pápai székhelyekre: nagyobb püspöki székhelyek, székesegyházak mellett szintén működtek kórusiskolák.

„A püspök és a körülötte lévő papság – az úgynevezett káptalan testülete –, valamint az iskola diákjai és tanárai együttesen képezték azt a nagylétszámú kórust (esetenként akár 150-180 fővel), amely a liturgikus énekes szolgálatot rendszeresen ellátta. Magyarországi források tanúsága szerint a diákok naponta legalább kétszer vonultak át a székesegyházba, hogy a konventmisén és a vesperáson részt vegyenek.” (Dobszay, 1998:147) Az internátusokba kizárólag fiúk nyertek felvételt. Az egyházi intézmény liturgikus szolgálatukért cserébe nem csak zenei nevelést, hanem ellátást és oktatást is biztosított a *szkóla* tagjainak. A gyerekek a kottairás elterjedése előtt kívülről tanulták meg a liturgiában elhangzó, latin nyelvű énekeket. Később a zenei oktatás anyagába beillesztették a kottaolvasást is. Ilyen iskolák működtek a Középkor folyamán Róma után Milánóban, majd Luccában, Arezzóban, Montecassinóban, Nápolyban, és Beneventóban. Nagy hírnévre tettek szert a Brit-félszigeten a Canterburyben, Yorkban, Winchesterben, Exeterben, és Salisburyben működő Katedrális-iskolák. A német nyelvterületen végrehajtott angolszász misszió során éppen az Exeter, és Nursling bencés kolostoraiban nevelkedett Szent Bonifác (680 – 755), közvetítette a kereszténységet. „Germánia apostola” templomok és kolostorok mellett olyan nagyhatású egyházi központokat alapított, mint Passau, Salzburg, Freising, Regensburg, Eichstätt, Würzburg, Buraburg és Erfurt s ezzel együtt segítette elő a *schola cantorumok* elterjedését is. Később nagy hírnévre tettek szert St. Gallen, Reichenau, Metz, Aachen és más püspökségek. Aquitán területen mások mellett Solesmes, Cluny, és Párizs városában létesült énekes iskola (Michels, 2007:184).

Európában a *schola cantorum*ok mellett, a reformáció időszakától kezdődően megjelentek a hasonló pedagógiai programmal működő, színvonalas, protestáns felekezeti iskolák is. Ezek közé tartoztak a lipcsei *Thomanerchor*-, valamint az Anglikán egyház énekes iskolái.

A történelmi eseményekkel párhuzamosan az európai kórusiskolák száma a 20. század közepétől drasztikusan csökkent. Ugyanakkor több, nagymúltú intézmény napjainkban is működik, a túljelentkezés folyamatos. A *Cappella Sistina* internátusból kórusra alakult. Ma a gyerekeket nyolcéves korukban válogatják ki. Középkorokig tanulnak énekelni. Egy év felkészítés után léphetnek csak be a kórusba. A katalán bencés apátságban, Montserratban működik Európa egyik legrégebbi énekes iskolája. az *Escolania de Montserrat*. A gyerekek ma is bentlakásos iskolában, kis létszámú osztályokban tanulnak az általános iskola második négy évében, a középfokú tanulmányaik előtt. Fejlődésüket nem csak szerzetesek, hanem világi tanárok, zenepedagógusok segítik. Napirendjük része a reggeli, és esti imádság, valamint az egyházi év bizonyos részein ők látják el a misék zenei szolgálatát. A zenei képzés mellett közös programok révén, tudatosan igyekeznek hangsúlyt fektetni a közösségépítésre, és a szociális érzékenyítésre. Nem csak a gyerekek, hanem a szülők, testvérek számára is szerveznek közös programokat. közismereti tárgyaik mellett hangképzést, két hangszer és kamarazenei tanulhatnak a kóruséneklés mellett. Az *Escolania* – hasonlóan más, nagymúltú elődjéhez – már nem csak a liturgia számára képez kis énekeseket, hanem szélesebb közönség előtt, világi helyszíneken is igyekeznek elérhetővé tenni mások számára az értékes zenét. A regensburgi Dóm énekes iskolája éppen 2016-ban ünnepelte fennállásának 1040. évfordulóját. Itt képezték egykor a világ legrégebbi fiúkórusának tagjait. A montserrati intézménnyel ellentétben ez a kórusiskola, azaz a *Regensburger Domspatzen* ma már világi intézmény: kilenc osztályos gimnázium ötödiktől a tizenharmadik osztályig. A diákok harmada lakik internátusban, világi tanárok irányítása alatt. Az egykori, egyházi kötődésnek megfelelően a diákok napi rendszerességgel énekelnek szentmisén. Minden vasárnap szolgálnak a regensburgi Székesegyházban. Az iskolában több kórus is működik, amelyek közül az egyik közvetlenül koncertfeladatokat lát el. Az énekes fiúk szigorú napirendjébe a tanuló- és szabadidő mellett naponta tartott kóruspróbát, és hangszeres gyakorlóidőt iktattak be. A lipcsei *Thomanerchor* elődje egy 1212-ben alapított Szent Ágoston rendi kolostor volt. A reformáció kora óta – 1539-től – a templom, és a kórusiskola irányítása a város fennhatósága alá került. A közel száz tagú kórusba járó fiúk napjainkban is internátusban élnek, de világi iskolában, a *Thomasschule* gimnáziumban részesülnek közismereti oktatásban. A gyerekek hetente három alkalommal liturgikus szolgálatot látnak el a Tamás templomban, és a világ számos országában koncerteznek.

Jóllehet a közelmúltban eltörölték a közismereti tárgyak közül a zenét, még mindig jó ajánlólevél, ha Angliában kórusiskolából tesz felvételt valaki egyetemre. A VIII. Henrik anglikán reformációját átvészoló iskolák (Szabó, 1987) – így Oxford, Cambridge, Winchester, Eton – intézményeiben három évtizede már lányok is tanulhatnak. A 44 angol kórusiskola munkáját a *Choir Schools Association* fogja össze, amely egyben közös érdekeiket is képviseli. A szervezet felekezeten felüli tevékenységet folytat: az anglikán kórusiskolák mellett megtalálhatók római katolikus intézmények is. A bentlakásos mellett teljesen elfogadott a bejárásos forma. Az ének-, és zenetanulás azért növeli a gyerekek továbbtanulási esélyeit, mert a rangos angol egyetemek ének-, és zenekarai vagy folyamatos liturgikus szolgálatot végeznek az anglikán egyházban, vagy koncerttevékenységet folytatnak. Ilyen módon állandóan szükségük van utánpótlásra zenekari zenészek-, és

kórusénekesek terén. Elgondolkodtató, hogy napjaink Angliájában kizárólag a kórusiskola-típus lett az iskolai zeneoktatás színtere.

A hazai énekesiskoláink története a délnémet hatásra létrejövő érseki-, és püspöki székhelyek körül kialakult *schola cantorum*okkal kezdődött (Kalmanovits, 2016). A legkorábbi feljegyzést magyarországi énekes iskoláról a 11. századi Esztergomból kaptunk. A fennmaradt források alapján Szalkai László iskolai zenei jegyzetfüzete 1490 körüli (Bartha, 1934), és a Corvin Mátyás budai *cappellájáról* (15.sz) szóló úti beszámoló fejlett zenei jártasságról adtak tanúbizonyságot (Dobszay, 1998:111). Az Anjou-kortól 1526-ig fennálló *Budai Schola* tehát európai hírnévre tett szert. „*Káptalani – vagy székesegyházi – iskolák a püspöki székhelyeken jöttek létre. Hasonlóan a szerzetesi gyakorlathoz, ahol a szerzetesek egy zárt kolostorban éltek, a világi egyház papjai is a püspöki székhelyeken egy közösségben voltak elszállásolva, együtt étkeztek és vettek részt a napi imádságokban, szertartásokon – bár az ő életükre nem volt az a zártság jellemző, mint a középkori szerzetesközösségekre. Általában délben tartották a napi énekpróbákat. Az egész szombati napon a vasárnapi ünnepi szertartásokra gyakoroltak. Nagyobb egyházi ünnepek közeledtével minden más tanítást félretéve, több napon keresztül készültek fel az ünnepi szertartás énekeivel. Több forrás is említi, hogy az egész iskola naponta legalább két alkalommal közösen vett részt az énekelt szertartásokon: a konvent miséjén, és a vesperáson.*” (Kalmanovits, 2016) Pázmány Péter iskolareformjának köszönhetően lendült fel az iskolai énektanítás – a meglévő énekes iskolai képzés mellett –, s ebből a szempontból nem elhanyagolható a hazai protestáns egyházak iskola-alapító tevékenysége sem.

A püspöki székhelyeken, és a szerzetesrendek által fenntartott intézményekben az 1950-es évekig fennmaradtak a *szkolák*, és a hozzájuk kapcsolódó iskolák. A *cecilianizmus* térnyerésével az énekesiskolai képzés új lendületet kapott, amely hazánkban a pécsi *Székesegyházi Énekesiskola*, és az ugyanitt működő *Püspöki Énekiskola* keretein belül intézményesült. Erre az időszakra nyúlik vissza a *Schola Cantorum Sabariensis* működése is.

Az 1948. évi június 16-i XXXIII. törvény kimondta az egyházi iskolák államosítását. Ezt követően, majd 1951 után a rendszerváltásig (1989) Magyarországon végleg megszűnt az egyházzenei képzés, s az ehhez kapcsolódó kórusiskola-típus. Az közoktatás területén ugyanakkor elkezdtek működni a Kodályi elvek alapján szervezett ének-zene tagozatos iskolák, bár elterjedésük – Kodály elképzelése szerint – egészében soha nem valósulhatott meg (Szabó, 1989). Az egykori *schola cantorum*ok helyét a rendszerváltás után a Kodály koncepciója alapján szervezett énekes-iskolák vették át. A 19. század végén a Katolikus Egyházban kibontakozó liturgikus reformmozgalom X. Pius 1903-ban kiadott *Motu proprio*jában kapott megerősítést. A mozgalom az addigra a liturgiában teret nyert értéktelen zenei elemekkel szemben célul tűzte ki a gregorián hagyomány, és az 'a cappella' hangzásideál újraélesztését. Ennek köszönhetően az egyházi zene, és az egyházi zenei nevelés hazánkban újra középpontba került. A szent zene megújítását szolgáló Országos Magyar Cecilia Egyesület (OMCE) 1897. évi alapítása mellett a reformmozgalomnak volt köszönhető két énekes iskola: a pécsi *Székesegyházi Énekiskola*, és a *Schola Cantorum Sabariensis* alapítása. Mindkét intézményben bentlakásos formában folyt a tanítás, tagjai – a *Motu proprio* szellemében – csak fiúk lehettek. Pécsen a kislányok 9–11 éves koruk között énekeltek a Székesegyház kórusában világi énekesekből válogatott férfiszólamokkal kiegészülve. Minden vasár-, és ünnepnap látták el feladatukat. Az oktatás heti három, énekes foglalkozás alatt történt. Ez a foglalkozás volt egyben a latin, a szolfézs, és a gregorián tanításának

színtere is. A kórusba 7 éves kortól mutálásig jártak a fiúk, hangképzésükre az alapító – Werner Alajos – egyedülálló módszert dolgozott ki (Gál, 1996:68; Werner, 1937). A szólóénekesi szerep helyett a gyerekeket felvállaltan kóruséneklésre készítette fel. Ebben az iskolatípusban – amely az egykori *schola cantorum* hagyományait követi, de nem azonos vele, nagy, templomi kórusok számára képezték az énekeseket. A *kórusiskola* célkitűzései ebben az értelemben tehát már nem voltak azonosak a középkori intézmények céljaival.

A rendszerváltás után mindkét székesegyházi kórusiskolát megpróbálták újra megnyitni. A *Pécsi Püspöki Énekiskola* eleinte napközi jellegű énekotatást biztosított, amelynek szakmai irányítója *Uzsalyné Pécsi Rita* volt. A püspökség 1990-ben hozta létre a Püspöki Énekiskolát – immár Jobbágy Valér irányításával –, ahol általános iskolai képzést is biztosított. A zenei képzés célja a Székesegyház zenei szolgálata volt, amelyet a gyerekek a templom világi kórusának férfikarával kiegészülve láttak el. A fenntartó 1997-től szünetelteti az intézet működését. A *Schola Cantorum Sabariensis* megszűnése után 41 évvel, 1989-ben Kéring László irányításával, *Szombathelyi Fiú Énekiskola* néven kezdte el újra működését. A gyerekeket a karvezető személyesen válogatta ki, még az óvoda nagycsoportjából. A napi énekórákon kívül heti két alkalommal vettek rész kóruspróbán, és más, közös éneklési alkalmakon. Az énekiskola eleinte saját zeneiskolával is rendelkezett, a Váci Mihály Általános Iskolán belül kórusosztályt működtetett. A fenntartó azonban fokozatosan elállt a külön osztály-, és a közismereti tanárok megválogatásának biztosításától. A kórusiskola végül 2000-ben megszűnt. A rendszerváltás után alapított kórusiskolák közül egyedül a *Budapesti Énekes Iskola* (BÉNI), és *Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola* élte túl a politikai fordulatot követő, elsősorban a fenntartói hozzáállástól függő folyamatokat. Mindkét intézmény új alapítású. A BÉNI 1986-ban, kísérleti műhelyként, Mezei János és Bubnó Tamás vezetésével indult világi környezetben *Schola Cantorum Budapestiensis* néven, a Leővey Klára Énekzenei Általános Iskolában. 1996-óta a Deák Diák Iskolával működik együtt, ennek speciális tagozata. A BÉNI nem egyházi intézmény, a szülőknek csak a katolikus templomban végzett rendszeres zenei szolgálatot kell elfogadniuk. A katolikus anyag mellett más egyházak liturgikus zenéjét is oktatják, és saját opera-műhelyük van. A tagozatos általános-iskolai ének-otatásnak megfelelő ének-órákat nyolc évig ugyanaz a tanár tartja. Az egyházi szolgálat nem heti rendszerességű, ezt fokozatosan vezetik be a nyolc év során. A délutáni – hetente négy – kórusfoglalkozások mellett a diákok a 2.-3. osztálytól kezdve tanulnak zongorázni is. Mivel egyes tanulóknak énekesi szólófeladatokat is el kell látniuk, a BÉNI nem kórusiskola. Ezért az énekes osztályok tanulói rendszeresen, évközi kamarakoncerteken mutatják be felkészültségüket. Tevékenységük jelentős részét a liturgikus szereplés mellett a koncertezés adja.

A budapesti *Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola* 1988-ban alakult ifj. Sapszon Ferenc irányítása alatt. A napjainkban 12 osztályossá bővült intézmény saját épületében, az általános iskolához képest alacsonyabb osztálylétszámmal biztosítja a közismereti oktatást. A napi rendszerességű énekórák mellett hangképzés, kamaraének, kötelező hangszeres óra, kóruspróbák, és szolfézs biztosítja a zenei ismeretek átadását. A közelmúltban az intézményben a zenei szakképzés is elindult. az iskolában többféle kórus is alakult. A gyerekek heti négy kóruspróbán vesznek részt. Nem kapcsolódnak közvetlenül egyházi intézményhez, de rendszeresen végeznek liturgikus szolgálatot a Mátyás-templomban, és a Szent István Bazilikában, emellett jelentős koncerttevékenységet végeznek.

A 21. században, az énekes iskolák alapításának folyamata új lendületet vett, jóllehet a magyar ének-zene oktatás szintjén nem vált jellemzővé.

A 20. században alapított magyar énekes iskolákkal ellentétben a gödöllői *Premotrei Szent János Énekes Iskola* és a Premontrei Gimnázium énekes iskolája a *Praemi Cantores*, valamint a *Budai Ferences Énekes Iskola* fenntartója egy-egy szerzetesrend. Ennek köszönhetően pedagógiai programjukban inkább a liturgikus részvételre összpontosítanak, mint kórushangképzésre, vagy koncertezésre. A gyerekek ezekben az intézményekben nem csak zenei, hanem közismereti tárgyakat is tanulnak a szerzetesrendek által fenntartott közoktatási intézmények keretein belül. Pedagógiai programjuk hasonló a rendszerváltás után alapított iskolákhoz, ugyanakkor nem terhelik túl a gyerekeket a délutáni sávban tartott, rendszeres programokkal, fellépésekkel. Egyik sem kórusiskola. Feltehetően ennek köszönhetően továbbtanulási mutatóik is nagyon figyelemre méltók. Említést érdemel még a *Szent István Énekes Iskola*, amelynek a Szent István Bazilika által üzemeltetett általános iskola ad helyet. A közelmúltban a debreceni Svetits Gimnázium is indított énekes iskolát, amely célkitűzései alapján – amellet, hogy egyházi fenntartású közoktatási intézményben működik –, inkább emelt szintű ének-zene oktatásnak, mint komplex nevelési programnak tekinthető.

A magyarországi énekes iskolák a 21. században jelentős kihívásokkal szembesültek. A megváltozott társadalmi környezet, tárgy-feladat-célrendszer, a gyakran változó oktatáspolitikai következményei nem kerülték el ezen intézményeket sem. Emellett az oktatási rendszerbe kerülő új generációk megismerési mechanizmusa, a szülők elvárásai, a felekezeti sokszínűség új feladatok elé állították a kórusnevelést középpontba helyező intézményeket.

A zene pedagógiai funkciójának megítélése a *schola cantorumok* alapításától kezdve napjainkig radikálisan megváltozott. A középkorban a zene a hét szabad művészet közül - ezt oktatták – a quadrivium része. Azonos rangú ismeretanyaga van, mint a grammaticának, vagy az asztronomiának, az aritmetikának, vagy a geometriának, azaz a matematikai arsok egyenrangú tudománya volt. Ma más a helyzet, a zenei nevelés megtűrt „tantárgy.” A zenei órák száma a rendszerváltást követően alsó, és felső tagozaton is drasztikusan csökkent, a 11.-12. évfolyamon, és a nem zenei szakképzésben gyakorlatban meg is szűnt. Nem volt tehát túlzás Mezei János, a *BÉNI* alapító tanára tollából az a megállapítás, miszerint a kórusiskola-típusa „az ének-zenei nevelés egyetlen menekülési útvonala (Mezei, 2013:37).” Összességében elmondhatjuk, hogy a kórusiskola-típusa nem terjedt el a magyar közoktatásban olyan mértékben, mint ahogy ezt Angliában láthatjuk. A világi fenntartóhoz való csatlakozás ugyanakkor lehetővé tett egy nyitást azok felé, akik csak érdeklődnek egyfajta kultúra iránt. Ezt a nyitást az egyházi fenntartású intézmények is megtették. Emellett – ahogy az angol kórusiskolák is – az itt folyó munka inkább az zenei elitképzés kategóriájába tartozik. Lényeges kivételek természetesen vannak, ide tartozik a *BÉNI*, amely a Deák Diák Iskola pedagógiai programjának megfelelően sérült, és hátrányos helyzetű gyermekeket is integrál.

Napjainkban a *schola cantorum* öröksége Magyarországon kétféle iskolatípusban jelenik meg. Közös bennük, a közvetlen, vagy közvetett egyházi, liturgikus kötődés. Történelmi előzményeinknek köszönhető az, hogy kizárólag a katolikus felekezethez kapcsolódnak kórus-, vagy énekes iskolák, míg Németországban, Angliában protestáns felekezeteknél is megtaláljuk ezt az iskola-típust. Mindkét iskolatípus a Kodályi elveket vallja magáénak, és a közoktatásban elérhetőnél széleskörűbb zenei nevelést nyújt. A különbség talán az, hogy kórusiskolában első sorban kórusénekesek, az énekes iskola emellett szóló feladatokat is ellátni képes énekesek

képzésére fekteti a hangsúlyt. Mindegyik, a 21. században alapított kórusiskola, vagy énekes iskola pedagógiai programja szinte megegyezik. Nagy különbségek mutatkoznak abban, milyen mértékben kapcsolódnak egyházi szolgálathoz. Az egykori *schola cantorumok* bentlakásos intézmények voltak. A mai utódintézményekben ez már Európában másutt sem jellemző általánosan, így nem alakulhatnak ki olyan közösségek, mint az egykori internátusokban. A közösségformáló erő azonban többszörösen érvényesül a közös programok, a liturgikus szolgálat, és a szinte napi rendszerességgel tartott kóruspróbák révén. Ez olyan tevékenység, amelyet az általános iskola, akár a tagozatos általános iskola nem biztosít. A közelmúltban felmerült „Mindennapos éneklés” igénye nem csak a kóruspróbák, és hangversenyeken valósul meg, hanem a megélt mindennapok rendszeresen ismétlődő gyakorlatában. A kórusiskola-típusa a tanulói kulcskompetenciák fejlesztésének tekintetében összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben van, mint az általános közoktatásban résztvevő tanulók. A fent említett tevékenységek nem csak a személyközi, interkulturális és szociális kompetenciára vannak kiemelkedő hatással. Az éneklés, és a kóruséneklés több vonalon is támogatja az anyanyelvi, és az idegennyelvi kompetencia fejlődését. A latin nyelv számos európai nyelv alapja. Oktatását alapfokon egyik világi oktatási intézményünk sem biztosítja. Középfokon nem csak a világi, hanem az egyházi fenntartású gimnáziumokban is kiszorul az oktatott tantárgyak közül. A latin nyelvű liturgikus énekek rendszeres tanítása első sorban az egyházi fenntartású énekes iskolákban lehet fontos. Elvitathatatlan előnyre tesznek szert társaikkal szemben azok a tanulók, akik 6-7 éves koruktól gyakorolják a latin szövegek kiejtését. A jelenkori kórus-, és énekes iskolák pedagógiai szerepe napjainkban tehát felértékelődik. A digitalizált világ által nyújtott azonnali, pozitív impulzusok ellensúlyozására olyan kulcskompetenciák fejlődését segítik elő, amelyet a közoktatás nem képes nyújtani. Jóllehet eredeti szerepük – az egyházi énekes szolgálat biztosítása – már nem áll középpontban, a gyerekek fejlődéséhez olyan többletet ad, amely alapján érthető, és indokolt a hasonló iskolatípusokba történő túljelentkezés. Remélem a jövőt nem az iskolatípus megszűnése, hanem elterjedése jellemzi majd!

Irodalomjegyzék

- Bartha Dénes (szerk.) (1934). *Szalkai érsek zenei jegyzetei monostor-iskolai diák korából* (1490). Budapest: OSZK.
- Dobszay László (1998). *Magyar zenetörténet*. Budapest: Mezőgazda.
- Gál József (1996). *Schola Cantorum Sabariensis*. Szombathely: Bartók Béla Zeneiskolai Alapítvány.
- Kalmanovits Zoltán (2016). *Opus et Educatio*, 3 (5), 577-589.
- Mezei János (2013). Schola cantorum régen; énekes iskola ma – az énekzene oktatás szinte egyetlen menekülési útvonala. *Magyar Egyházzene*, 21 (1), 37-43.
- Michels, Ulrich (szerk.) (2007). *Zenei Atlasz*. Budapest: Springer Hungarica.
- Szabó Helga (1987). Énekes iskolák 5. *Az Ének-Zene Tanítása*, 30 (6).
- Szabó Helga (1989). *A magyar énektanítás kálváriája*. Budapest: Szerzői kiadás.
- Werner Alajos (1937). *Az Éneklő Egyház*. Szombathely: Martineum Könyvnyomda Rt.